

Из односа Црне Горе и Србије 1827-1830

- ПЕТАР I И КНЕЗ МИЛОШ, ЈЕДАН ДИПЛОМАТСКИ СУКОБ -

Митрополит Петар I, поред домаћих, црногорских брига, пажљиво је пратио догађаје из Првог и Другог српског устанка, и, све до своје смрти, одржавао присне везе са вођама Србије.

О Петру I и догађајима у којима је он учествовао као „повелитељ Црне Горе“, како га кнез Милош назива у једном писму, писано је много. И последице ослобођења наше земље од непријатеља 1945 године објављена су о Петру I, поред више краћих радова, три обимна дјела, и то: Душан Лекић: Спољна политика Петра I, Душан Вуксан: Петар I Петровић Његош и његово доба, Д-р Петар Поповић: Црна Гора у доба Петра I и Петра II.

Утврдили смо да ни у једном од ових дјела није објављен или ближе освијетљен низ писама Петра I и кнеза Милоша, која говоре и карактеришу односе Петра I и кнеза Милоша све до смрти Петра I. Задатак овога рада је да допуни податке о односима ова два знаменита наша државника из прве половине XIX в.

Писмом од 19 јуна 1816 упућеним „високородном и храбром војводи Милошу Обреновићу и прочим славеносерпским војводама нашим љубезњејшим братијам,“ Петар I препоручује доносиоца тога писма, свога момка, Вукала Томића, који долази „у име своје браће Племена бјеличког, да им тражи једно мјесто за пресељење неколико стотина црногорскије фамилија.“¹ Из овога писма сазнајемо да је Петар I писао кнезу Милошу и 23 маја 1816 по своме човјеку Неноју Вукову Почеку, који је имао да обавијести кнеза Милоша о стању у Црној Гори. Владичин писмоноша је пратио сестру Лазара Мутапа, која се враћала у Србију одакле је избјегла 1813 г.

Везе између кнеза Милоша и Петра I су живље кад је међународна ситуација наговјештавала могућност ратних заплета на Балканском полуострву. Такво је стање изгледало 1822 у вези са грчким покретом. Једно вријеме очекиван је рат између Русије и Турске. Али мјесто рата дошло је до преговора за мирно изравнање. Кнез Милош, забринут како ће бити третирани интереси Србије у руско-турским разговорима, конзултује тим поводом Петра I. Карактеристичан је одговор Петра кнезу Милошу од 26 августа 1822. Петар I међу осталим пише: „читајући

почтењејшеје писмо ваше сега теченија 11 - го числа мноју полу-
ченоје, видим да ће скорије мир него ли војна между Русијеју и
Туркама воспосљедовати и да ви у такву згоду имате разлог по-
мишљат, ако би паче чајанија, по каквој причини Србија остав-
љена била, да би и Греци такођер могли остављени бити. Јербо
из примјеров видимо што је пређе бивало тако и опет чекати
можемо. Ја сам по усердију и по привјазаности мојеј к Росијској
јединовјерној и јединоплеменој империји росијскоју пултикоју
до крајности разорен и свагда с овим жалосним народом при
закљученију росијскога с Турском и Французама мира в мјесто
награжденија на жртву врагов наших остављајем био. Али се не
надам да ће толикиј сербскиј и греческиј народ тако остављениј
бити, будући сопствениј интереси росијске пултике зактјевају,
да поменути народи на неки бољи начин остану него ли су пређе
били јербо је сад и згода ради тога боља него ли је игда била.“
У продужењу овога интересантног писма које кроз уста тако
важног државника црногорског тако значајно много и истинито
говори о односу великих и моћних према малима, Петар I пише
о тешком стању у Црној Гори због глади. „Народ је приморан да
бјежи куд било“, „тако да пријети опасност“ да се ова мала искра
славеносрпске слободе угасити хоће, која от давних времен между
овим горама сушествуваше“. На крају Петар I моли да га кнез
Милош обавијести о своме стању. Из писма Петра I од 9 октобра
1823, које такође није поменуто у наведеним дјелима, видимо, да се
Петар I опет јада кнезу Милошу због тешког стања у Црној Гори
услед неродице. Жали се и овога пута на немилосрдни однос
русскога двора према невољама народа у Црној Гори. „Просих у
височајшиј сверусијскиј двор да би примљен народ (црногорски)
на поселеније у његову државу, но прошение моје осталос беспо-
лезно“, пише Петар I. Он моли кнеза Милоша да помогне невољ-
ницима. „Ви сте љубезнејши Књаз имали милосердије примит и
сахранит оне који су досле под владенијем и благопризренијем
вашим прибјежиште искали да не умру од глади, и они су срет-
ни међу својим родом, под начелством својега једновјернога и
једнокрвнога господара.“ Он моли Милоша да прими и остале
који би „из Нахије бјелопавлићке“ дошли у Србију. Даља два
писма су из 1824, од 20 и 29 јуна. У првом се Петар I жали на
пустош коју су у земљи направили скакавци, да неће ни листа
на дрвету остати. Опет моли да кнез Милош прими у Србију
„неколико житеља“ из Црне Горе. Другим писмом препоручје
калуђере Манастира Острога који долазе ради прикупљања при-
лога за подизање нове цркве започете 1822 г.

Преписка између Петра I и кнеза Милоша жива је нарочито
1827. То је вријеме затегнутости односа између Русије и Турске,
кад се очекивало избијање рата до ког је заиста и дошло у апри-
лу 1828.

Поред писама Петра I кнезу Милошу од 16 и 20 септембра
и кнез Милошева одговора Петру I од 21 октобра, имамо још

једно Владичино писмо Милошу од 1 септембра 1827. Овим писмом Владика препоручује кнезу Милошу Дробњачког војводу Василија Караџића, који је принуђен да се са својим братством исели и напусти своје пребивалиште. „Ја се надам да ће они и тамо бити вјерни и усердни к општој рода ползи и слови, као што су били овамо“. При крају писма владика благосиља кнеза Милоша и жели му сваку срећу „за утјеху и радост свјех љубљаштих свој род и славу имена Србскога“.

По Вуксану и по П. Поповићу, у већ цитираним списима, као и по Лекићу,¹⁾ 1827 година била је и последња година писменог саобраћаја између Петра I и кнеза Милоша. Међутим постоји низ писама измијењаних између Петра I и кнеза Милоша из 1828, 1829 и 1830 године, који се завршава посљедњим Милошевим писмом владици писаним већ кад је Петар I био преминуо. Ову живу преписку изазвале су радње које су у вези с руско-турским ратом 1828—29 године. Преписка освјетљава један оштар и заједљив „дипломатски“ сукоб између ова два српска државника, кнеза Милоша у напону своје снаге и вјере у коначну побједу његових и Србије жеља и задовољење српских захтева постављених Турској и Митрополита Петра I, 83 годишњег старца, чији се живот по природном закону гасио. Занимљив је и карактеристичан и узрок тога сукоба и реаговање кнеза Милоша, и дипломатска вјештина једног и другог партнера, и држање старог владике, који до последњег даха стоји на стражи и служби интереса своје земље, без обзира на лична осјећања, као и „изглађивање“ самог сукоба. Посриједи је једно писмо Петра I упућено сину Карађорђеви Алекси од 1828 г., упућено му у вези с руско-турским ратом. Писмо је пало у руке кнезу Милошу, како он сам пише Владици, на тај начин, што му је то писмо „Велика једна власт, и највећа у једној држави послала“. А та власт, по смислу Милошева писма Владици, није нико други него руски двор. Ово карактеристично и по садржини, и по стилу и језику писмо гласи:

Сијатељњејшиј Књаз
Милостивиј Государ
Алексеј Георгиевич

Преблагим је творац благоволио Вашег вјернога слугу Илију Владовича и до у наше кржаве крше здраво и мирно провести, зар да и нас баш у свое вриеме пренебреженне ободри, и мени старцу да коју капљу прегорку злоштастија (несрећа НШ) нашега бједна и пребједна Сербства приштеди, која ми вазда из облачине грозне наше судбе на срце падала као растопљено рудо. А сада свиет увјеравам и свака потомства да сам за ону

¹⁾ Др Душан Лекић: Спољна политика Петра I Петровића Његоша, Цетиње. 1950.

моју прегрозну рану за покојника отца вашег и сербскога възобновитеља смрт възобдарен чујући за Вас, да идете с армиом богохраниме Россие пут нашега Отечества; Ох! боже вас брже донеси амо у сербскиј род! Ја и сви Црногорци и сав сербскиј народ готови смо за Вас, за сина Карађорђева свием жертвовати, и свуд посљедовати. Ето ти божја вјера! Особито кад Вас је Бог сохранио у ономе преважном Једренском сраженију, у коме је сам великиј Књаз Михаило Павлович удостоио се среће и славе рањен бити бусормане поражавајући, коему свемогућиј да поврати живот и здравље на свеусердњејше наше и свега Христијанства сузе и молитве!!!

Особито вас молим првом приликом Государу Императору мое и свега Сербинства честитање побједах над вразми Христјанства и человјечности поднети, а ми ћемо припаднути тепљејшими молитвами Отцу небескому за одержание и оздравление брата Царева кои је прегорчио (вероватно треба прегорио НШ) свој за нас живот, о заступи га и уцјели Боже! А невредиме сохрани нам Боже вседржитељу судбовладче велебне Россие Государа Николаја, Вас вожда и кнеза сербска, намјестника и наследника спасовска, и славнога Серба витеза Емануела. О укрјепи вјером воинство! Све вас духом и грлим и целивам, свемогућу Вас препоручуем, и за превелику срећу држим доживјев називати се вјечно Ваш

Государу Сербскога народа!

На Цетиње
15 авгус. 1828 года.

Покорњејшии слуга
Митрополит
Његош²⁾

Тако гласи текст тога писма са потписом Петра I, по копији која се чува у Државној архиви НР Србије у Београду. Другу

²⁾ Posle teksta kopije i datuma toga pisma s lijeve strane stoji i ovo:
„Adresa № 1
Ego sijateljstvu milostivomu gospodarju knjazu i voždu serbskomu Alekseju Georgijevicu Petrovicu

Pečat na koverti od znoja izlizan, inače od crvena voska,
Der Einchluss ist das Schreiben des Herrn Montenegriner Metropolitens von Negosch, an dem Herrn Alexy Georgijevich Sohn des Kara Georg.

An dem Herrn Oberstem Knessen Serbiens Milosh von Obrenovich hoh und wolgeboren
Zu Gragojevats

Zapečaćeno na dva mesta s c. Korlom“.

Kako se vidi Milošu je bilo stalo da pruži sve podatke o pismu sem najvažnijega, t.j. podatke od koga je to pismo dobio. Nije potpuna ni adresa Aleksina.

Ne vidi se, na ime, mjesto gdje mu je pismo adresirano.

копију је кнез Милош доставио Петру I заједно са својим писмом о коме ће даље бити говора. На први поглед пада у очи одушевљени, пјеснички тон писма, који не одговара старцу од преко 80 година. Али кнеза Милоша није занимала поезија, већ садржина. Он је очигледно био јако и непријатно дирнут. Та, Карађорђев син је онај кога жељно очекују и „Црногорци и сав српски народ.“ За њега, за Карађорђевог сина, готов је и владика и сав српски народ све жртвовати и за њим слиједити... За њега „вожда и кнеза србска, намјестника и наслѣдника спасовска, и славнога серба витеза Емануела“ богу се моли и благосиља га нико други но митрополит црногорски, јунак са Мартинића и Круса, из Херцеговине и Боке, Владика Петар I господар Црне Горе и Брда. А што онда остаје за њега врховног кнеза и господара Србије, храброг и прослављеног српског војводу из Првог устанка, вођу Другог устанка, побједника са Љубића, Палежа, Пожаревца, обновитеља Србије, вјештог и окретног дипломату турског стила! Зар у Српству онога времена може да постоји неко ко може и смије да негира величину кнеза Милоша Обреновића! Милош је несумњиво киптио од бијеса и сипао на главу престарелог црногорског патриоте и државника, Србина и родољуба, који је уложио сав свој патнички живот да сачува „искру славно-србске слободе“ — Црну Гору од насртаја турске немани, све грдње свога сировог снажног речника, којим је чашћавао и мање замјеривше му се своје кнезове и друге противнике који су дарнули у његове интересе и његову сујету.

Милош је био дубоко увријеђен. То свједочи и његово писмо Петру I од 11 маја 1829 — о коме је даље ријеч³⁾. Мора се признати да је то писмо спретно написано, и у нашој оскудној дипломатској преписци онога времена чини узоран примјерак нарочите врсте. Милошев секретар, тумачећи осјећања, мисли и жеље свога господара, није пожалио да престарелог цетињског пустињака колико је могуће више увриједи и понизи, истичући супериорност и презир свога господара и Србије над сиротим владиком и Црном Гором. Владика му је и незахвалник, јер се на такав недостојан начин одужује за учињене му услуге. Он му је и „бунтовник“, а бунтовника нигдје не трпе“, јер чини ствари које никад и нигде „нису дозвољене, да „над влашћу једном другу“ намеће, да негира власт „од свога цара признату“ (подвлачи НШ) и покровитељствовану и признату „од других силних дворова“, а то не би смио ни као духовник ни као правитељ црногорски, јер као духовник зна да „нема власти која није од бога“, а као „правитељ“ зна да не би равнодушно могао гледати да он, Милош, некога другога мјесто њега за *правитеља признаје*. А најпосље, треба Петар I да зна да „сами Црногорци не сачињавају јошт

³⁾ Милан М. Николић је у своме раду: Сима Милутиновић и Петар I, Прилози за књижевност, језик, историју, књ. XVIII св. 1—2, 1938, открио сукоб између Милоша и Петра I, али је он углавном осветљавао улогу С. Милутиновића.

обштину Србства“, напротив, они су тек најмања честица српства, која по својој бројној безначајности и положају у српству једва каквог значаја може да има. Пошто му је приписао сва својства незахвална човјека, неправична и неурачунљива политичара-бунтовника и рђава духовника, безначајна, заједно с Црном Гором, за српство фактора, Милош хоће да га заплаши и што више узнемири, па нарочито подвлачи „да височашја власт много и много негодује“ за његов поступак, и да се тим поступком владика јако замјерио „височашшој власти“ — т. ј. рускоме двору, на који Милош помишља кад то пише, који, по Милошевим ријечима, „бди и нада мном и над вама и народом српским“. Милош ипак хоће да писмо припише Сими Милутиновићу, секретару владичину, „*који ветар капом тера, и носом небо пара*“, који је сасвим „из окружија човечански умствовања изишао и памет изгубио, што његова Србијада најбоље доказује. Он је стихотворац, а по философској пословици: „лудима, образописцима (живописцима НШ) и стихотворцима је све слободно учинити“.

Пошто је тако немилосрдно излио свој гњијев и на Петра I на његова секретара Сима Милутиновића, кнез Милош на крају понавља владици, „да се ја, (Милош), у честност вашу, у ученост, и у седину вашу толико уздам, да оно писмо није с вашим знањем, ни по вашој заповести писано, колико знам да га ја нисам писао“! Али зашто онако, отровно испрескака и наружи човјека, кад већ увјерава да никако не вјерује у владичино ауторство оног несрећног писма послатог Карађорђевићу сину Алекси? Милош до краја мрцвари своју жртву. Он позива владуку да му одговори на ово писмо како би он, Милош, као бајаги, могао да одговори „височашнем послателу“ злосрећног писма које је послужило као узрок оштрог сукоба између ова два најзначајнија у српству чиниоца онога времена. Милош на крају хулно увјерава Владуку: „Желим, да не падне на вас подозреније, тако срдечно, као што никад не желим да сам дадем повод к подозренију или негодованију Двора, кога против самог себе“. И такво увјеравање завршава ускликом засићеног поругом човјека, коју је излио на свога противника. „Оперите се високопресјаштењејши! А будите унапредак предострожни у избирању секретара и повереника ваши, којима тајне ваше саопштавате и руководство дела вручавате“. Тако завршава кнез Милош ову своју отровну ноту, која је несумњиво јединствена у његовој дипломатској преписци, као што је јединствена у пошти коју је Петар I икад примио. Поставља се питање: да ли је Петар могао бити аутор онога писма упућеног Алекси Карађорђевићу, и да ли је заиста био толико неопрезан да такво писмо, за које је морао знати да је за Милоша, с којим је стајао у пријатељској преписци, тешко непријатно и увредљиво, и напише? Да бисмо могли одговорити на то питање потребно је потсетити на чињеницу, да је у цетињском манастиру био одомаћен култ поштовања и заноса за Војска Кара-

Ђорђа. Тај култ је засновао сам Петар I и предао га у наслеђе своме синовцу и наслѣднику на положају Митрополита и Господара Црне Горе — Петру II—Његошу, који је тај култ у посвети: Праху оца Србије — уздигао на степен малшто не обожавања. Петар I је оставио о томе своје дивљењу и слављењу Карађорђа писмене трагове. У својој пјесми „Похвала Карађорђу“ Петар I оставља свакој крајини да хвале витезове своје домовине:

„А ја хвалим витеза војника
Од славенске крви и језика.
Баш у моја доба и времена
Усред српске земље порођена
По имену Петровића Ђура,
Кога иста позива натура
Да избави своју мајку драгу
Из челусти јадовиту врагу“.⁴⁾

А у једном писму — одговору своје повјеренику, Саву Богдановићу Пламенцу, из јануара 1818 г., Владика је овако реагирао на Пламенчево јадање поводом убиства војда Карађорђа: „А што у истом писму изговара за нашега жалоснога покојника Карагеоргија, то је неисцијељена рана не само садашњим, него и будућим од рода нашега честним и добромисленим људем, који чују и који ће последијед чути варварско злодјејаније старога Вукашина, убице својега благодјетела и господара, који га је ослободио од ропства и невоље и на степен благополучија и власти поставио, (наглашава НШ). Вјерујте ми, пише Владика, „што ја ово са слезама (сузама) пишем, без којих и помислити о тому не могу, воображавајући какав стид и поруганије пада на цијелу нашу нацију (наглашава НШ), а сувише гњев божји, који се излива за таково страшно злодјејство и крвопролитије“.⁵⁾ Тако оплакује смрт хероја тополскога Петар I у писму своје пријатељу и повјеренику. Тако гледа на Милошево убиство Карађорђа Петар I — човјек и духовник. Али Петар I, — митрополит и господар једне малене српске земље, — зна да по својој дужности треба и мора да са „старим Вукашином“, који је и господар ускрсле Србије и иначе врло заслужан за српски народ човјек, опћи и савјетује се о српским пословима, и да од њега тражи помоћ за своје земљаке. Приватна, лична осјећања не могу и несмију бити мјерило за поступке и радње државника. Постоје два морала: лични, који је условљен личним схватањем човечности и моралних вредности, и политички, који условљавају политички интереси и потребе. Али је несумњиво, да та два противуречна става не могу бити строго разграничена. Личност са својим моралом често избија на површину и у политичким радњама за које може бити врло штетан. Понекад личност доминира државником, на штету радња које он обавља.

⁴⁾ Трифун Ђукић: Преглед књижевног рада Црне Горе, стр. 9.

⁵⁾ Д. Вуксан, цит. дело, стр. 289.

Петар I је могао пасти у искушење да пусти на вољу својим личним, човјечанским осјећањима кад му је „провиђење послало“ неког Илију Владовића, како он пише, који му је донио узбудљиве (неистините уосталом), вијести о сину обожаваног, онако трагично погинулог Вожда Првог српског устанка, и његовом покрету с бројним добровољцима, заједно са силном војском велике Русије, против заклетог непријатеља страдајућег српског народа. Могао се додати тим својим најинтимнијим жељама тим прије, што је очигледно очекивао и вјеровао у могућност да ће руска војска, а са њоме и Алекса Карађорђевић са својим добровољцима, на својим бајонетима донијети ослобођење српском народу, а с њиме мир и благостање и Црној Гори, и што није ни помислити могао да његово писмо Алекси упућено може пасти у руке кнеза Милоша. Да та претпоставка није без основа најбоље свједочи владицино писмо главарима, од 19 августа 1828 г., дакле свега четири дана после онога писма Алекси, Карађорђеву сину, у коме међу осталим пише о великим руским побједама над Турцима. „Ту су били велики принципи (кнежеви НШ) и генерали ка и прости војници, ту је био наш љубљени Алексиј, син покојнога Карађорђа, великога српскога витеза су 12.000 волонтијера (подвлачи НШ), јавља Владика. А затим наставља: „Ја крјепку узданицу у Бога имам, да ћемо, (ускоро видјети) генерала Манујилова, родом Србина, и сина (Карађорђева) с војском у Србију, пак и у Босну и Херцеговину, пак нека пазе Црногорци и Брђани, у какво ће остати ратујући једни с другијема и како ће се пред Русима и пред Србима приказати, да неостану задњи од свакога у вријеме, кад би могли најпрви бити, да хоће слогу и послушаније имати“⁶⁾ (подвукао НШ). Извјештај оног Владовића очигледно је изазвао велике, претјеране наде у цетињском манастиру. Тај извјештај је пао као мелем на изранављено патриотско срце престарелог Владике. А још кад је поред себе имао Сима Милутиновића. И није чудо ако се старац одушевио и залио, као што је својствено Петру I, да и тај Владовићев извјештај искористи и за потстицање Црногораца и Брђана на слогу и прегнућа да не остану посљедњи „кад би могли најпрви бити“.

Знајући све то није искључена могућност да је цитирано писмо онакво каквог копију Милош доставља Петру I овај и одобриво. Петар је уз то био и болестан, па је Симин текст могао, и неулазећи у разматрање могућности да писмо заиста може допријети у руке кнезу Милошу и потписати. Уз то Владика признаје да је Алекси писао, и ако писмо друкчије садржине.

Пошто је онако мајсторски израђена „дипломатска“ протестна нота у вези са Владичиним писмом Алекси Карађорђевићу, Милош истога дана, 11 маја 1829, под наредним 738 бројем, пише друго писмо Владици. Ово писмо по мирноћи тона, по начину излагања, потпуна је супротност писму — протестној ноти о којем

⁶⁾ Д. Вуксан, цит. дело, стр. 364.

је било ријечи. Посматрано независно од тога писма, и кад не бисмо познавали садржину, тон и начин дипломатске вјештине којом се одликује писмо — нота бр. 737, писмо бр. 738 не би ни по чему, сем по хвалисавости, привлачило макакву нарочиту пажњу. Али повезано са писмом бр. 737 ово друго Милошево писмо није ништа друго него наставак првога, срачунато на то, да цетињском старцу што је могуће јаче подвуче с једне стране своју важност, а с друге Владичину ништавост. Милош се мирним, достојанственим тоном хвалише, вјерујући да на тај начин дотуца своју жерству. Он је значајна личност, уважавана и цењена од свих дворова. Он је стално у преписци с двором северним (руским). „Нема недеље кад писма каква не получимо“, пише Милош. Та преписка је нарочито жива од почетка руско-турског рата. Милош је морао са насладом мислити како ће његово обавјештење тешко падати на срце Петру I, који је годинама чекао па ипак да не добије одговор на своја писма писана Русији. Милош даље обавјештава о покретима руске војске са тоном познаваоца детаља. Руски двор жели да Србија остане на миру у томе сукобу, обавјештава Милош. Он, Милош, стоји у вези са скадарским пашом, који га је обавијестио да иде на Русе са својим Арнаутима, али он, Милош, нема да се боји. „Добро сам и са самом Портом“ обавјештава Милош, која цијени његово држање. „Уважава ме много и Аустриски двор“, а његов посланик у Цариграду, као и пограничне генерал-команде „често ми пишу“, — обавјештава даље Милош. У њега Аустрија има толико повјерења да њена пошта „сад кроз Србију пролази“! Ријечју, читаво ово писмо само што не виче: видиш, невољнике, каква сам ја важна личност. У ствари ради таквог закључка је и написао то писмо, али под маском пријатељског обавијештавања једног српског „правитеља“. Лако је замислити какав утисак су морала учинити ова писма на Петра I. Он је морао сам себи признати да је ухваћен у једној радњи какву не би желео ни хтио да сазна кнез Милош. А овај ју је ипак сазнао. И сазнао ју је, како Милош тврди, преко „највише власти“ једне земље, која „покровитељствује“ и Петру и Милошу. Милош је, како смо видјели, на копији владичина писма Карађорђевићу наредио да се препише на њемачком језику писану своју адресу, како му је „високи послатац“ доставио то писмо. Из биљешке на копији инкриминисаног писма сазнајемо да је „запечаћено на два места са ц. к. орлом“. Из чега би слиједило да је послато преко аустриске поште! Али се не види одакле. Можда би се могло поставити питање: зар су Руси шиљали и таква писма преко аустриске поште? — Како му драго. Писмо је пало Милошу у руке, и он је, како смо видјели, мајсторски на њ реагирао.

Милош је у оном суровом протестном писму означио Сима Милутиновића као аутора писма, јер, бајаги, није могао повјеровати да га је Петар I могао из своје главе написати. То је, ваљда, сматрано за дипломатску вјештину... Како било да било, та

дипломатска вјештина, која је изражена у Милошеву писму, да је, наиме, Милутиновић писмо написао без владичина знања и пристанка, Владици у невољи помогла да се, како-тако, извуче из неугодне ситуације у коју га је према кнезу Милошу постављало оно писмо упућено Карађорђевићу. Можда је кнез Милош то нарочито и урадио, не налазећи за политички опортуно да везе са Петром I прекине, а ипак да му се освети за изражене његову непријатељу симпатије. И како ћемо видјети Петар I је искористио Милошеву намјерну или ненамјерну мисао о Милутиновићеву ауторству писма које је изазвало ову преписку.

Потврђујући пријем Милошева писма, Владика одмах у почетку свога одговора од 27 јуна 1829 г. наводи, како га је изненадила копија писма, које је, бајаги, он упутио Алекси Карађорђевићу. Милутиновић је, притијешњен владичиним настојањем и копијом дотичног писма, био принуђен, како пише Владика, да призна да је заиста он, Милутиновић, подметнуо Владици на потпис оно писмо које је сам саставио, мјесто концепта писма које му је ради преписивања дао Владика. За такав „неприлични поступак“ Владика је Милутиновића лишио дужности коју је код њега вршио, као и „милости коју сам му ја као Србину чинио“ пише Владика. Владика допуњује то обавјештење о казни Милутиновића констатацијом: „*будући да откако ја управљам овим народом подобних писама* (као што је кнез Милошева протестна нота), *до мене доходило није*“. (наглашава НШ). Ради убјеђивања кнеза Милоша да он, Петар I, није писац онаквог писма Алекси какво је пало Милошу у руке, шаље му копију концепта писма какво је он сам, како увјерава Милоша, написао и дао Симу да препише и да му донесе на потпис. Међутим је Сима написао друго писмо и потурио болесном Владици на потпис . . . „Мени се чини, пише Владика, да су моје године и достојанство били довољни да увјере Вашу свјетлост да писмо које је изазвало ову преписку није могло бити с мојим знањем написано, нити ја бих могао до тога себе унизити“. „43 године су прошле“, пише Владика, „како ја страдам у ове крше, ће сам *изгубио здравље и чужд (туђ) свега тога, што би прилично било сану моме*“ . . . „Ја страдам не ради какве моје користи и славе, него ради свога народа, који и ако се налази у рђавом стању, „али с дrevњeга времена наслаждава се (ужива, НШ) до данас слободом, и ни от кога независим,“ пише Владика. Старац хоће да Милошу одговори на потцјењивање које му је онако и безобзирно бацио у лице. „Поступке и заслуге мое свој Европи извјесне, могу ме сасвием оправдати и отвратит свакога благоразумнога човека од мисли, да бих ја када либо (кадгод било НШ), могао бити способан к производенију буне или маљејше (најмање) непријатности у каквом либо, (каквом било НШ), народу а кољми, (ваљда, а камо ли, НШ), паче у обожаему мноју

Србију“. Петра је природно, забољело Милошево потцјењивање улоге и значаја Црне Горе у српству. Он с поносом и мирноћом реагира на тај Милошев напад. „Мени се чини да то справедљиво бит не може“, и ако је Црна Гора мала“. Али је „по мјестноме положају, по храбрости народа и својој независимости до сада била одвећ важна и јест ли не више, то не мења у Европи извјестна колко сама Србија“. Као доказ за то Владика наводи, да је Црна Гора једина српска земља која је потпуно одржала „глас, слободу и вјеру християнску“, и ако је на кратко вријеме само дјелић ове земље морао „назвати се Турском“, „но сва Црна Гора сачувала (сачувала НШ) је до данас у цјелости своју слободу“ (подвлачи НШ). Али Црна Гора није оружаном руком бранила своју сопствену слободу, него је и великим европским државама: Аустрији, Русији и Венецији пружала помоћ у њиховим борбама с Турском, о чему сведоче грамате тих сила које Петар има. Таквој Црној Гори не може се, по схватању Петра I, нијекати важност у решавању српског питања.

Владика Петар није оставио без одговора ни дио Милошева писма који говори о синовима вожда Карађорђа. „Ја будући с њиховим отцем у пријатељству живио и међу тиѐм драго (скупо, веома НШ) цијеним заслуге његове Србији учињене, разумије се ја им, (т. ј. Карађорђевој дјечи), желим добра и рад бих био да буду шчастљиви (срећни НШ), али послјије смрти њихова отца, ја до данас другога господара народа србскога нити признајем нити пак почитујем до Вас, што из мојој (моје НШ) с Вами корасподенији могли сте замјетит“ (запазити НШ). Тако је Петар одбио све Милошеве нападе с образложењима која су одговарала његову достојанству. И кнез Милош је та образложења, како ћемо даље видјети, примио на знање.

Петар I је одговорио кнезу Милошу посебним писмима на оба његова, под истим датумом као што су и Милошева била од истог дана, и истовремено послата. У том другом писму, у коме ни ријечи нема о међусобном сукобу, Петар I изражава своје задовољство поводом Милошева обавјештења о благорасположењу према кнезу Милошу како руског тако и аустриског двора, што ће, нада се Петар I, допринијети даљем благостању Србије. *Ни једном ријечју, што је потпуно разумљиво, Петар није поменуо ни Порту, ни скадарског везира с чијом се наклоношћу Милош похвалио.* Петар I није могао срцу одољети да у своме одговору Милошу не нагласи: „Што се тиче до ове стране, то и ми благодарѐћи свевишњѐга пољзујемо се (ужизамо НШ) особеном благонаклоношћу вишеречених дворов“ (руског и аустриског). Другим ријечима одбија Милошево посредништво понуда којѐга се назире у писму 738. Петар даље пише да ће му бити драго ако га Милош буде често обавјештавао о своме здрављу и благостању народа којим управља, као што је „вазда желио имати тијесну кореспонденцију с Вашим сијатељством која могла је послужити за обшту срећу народњу“ (подвлачи НШ). И у овом, као

и у првом писму истог датума, као усталом и у свима својима писмима кнезу Милошу, Петар I свагда пише о народу, о његовим потребама и невољама, о његовим надама и интересима а никад о себи самом, док Милош никад скоро и не помиње народ, а Србију тек кад то није могао избјећи.

Петар I нарочито препоручује доносиоцима његових писама игумана Мојсија, који је „савршено вјеран и благонадежен (поздан), почему и можете му свободно јавити све то, што би Вашему сијатељству заблагорасудити се могло; а међу тијем он ће Вам словесно (усмено III) објаснити што се до мене и до ове стране тиче“.

Од интереса је узгред скренути пажњу на разлику схватања кнез Милоша с једне и Петра I, с друге стране, о суштини важности за ријешење српског проблема, с једне стране, Србије и, с друге стране, Црне Горе. Ту се манифестују два потпуно супротна гледања на ствар. По Милошу: Црна Гора је малена и сиромашна, Црногорци малобројни, и тек малени, незнатни дјелић српског народа, и за то неће ни имати вот (глас, неће одлучивати) при рјешавању српског питања. (вот, израз из Милошева писма). Петар I не може да се помири са том грубом трговачком рачуницом. По њему није правично да се вјековима проливена крв за слободу и одржање слобода, и независност Црне Горе ниушто не рачуна. И ако је мала и сиромашна али је славна, барјактар је борбе за слободу српскога народа, за слободу уопште. То су очигледно два супротна схватања. Дух и материја, идеја и рачуница, правичност и бројке, супротности које су стихијски избиле у овом жучном окршају речи и мисли, између кнеза Милоша и митрополита Петра. Милош је реалан, груб трговац, крабар и заслужан војсковођа, државник великих способности, рачуница који зна цијену злата које му служи, и често успјешно послужи, као најјачи аргуменат у дипломатској радњи нарочито с Турцима. За Милоша је богатство извор моћи. И то је у основи тачно за вријеме о којем је ријеч. У вријеме овог сукоба са Петром I Милош је, лично, један од најбогатијих људи не само у Србији већ, можда, на Балкану, док је Петар I позајмљивао биједне сумице код бокешких трговаца и залагао знаке свога духовног звања да купи праха, олова и хлеба за своју малу земљу. Јасно је да такав, с Милошева гледишта, није могао ни сам ни са својом земљом имати каквог значаја при рјешавању српског питања. А ипак, практични и далековиди кнез Милош је озбиљно рачунао на сарадњу Црне Горе у моментима кад би дошло до оружаног сукоба с Турском. С једне стране то, а с друге и осјећања српске, па и вјерске, солидарности упућивали су Милоша и његову околинину на одржавање добрих односа с Црном Гором.

Кнез Милош је у писму од 20 јула 1829, бр. 1309, потврдио пријем писама Петра I од 27 јуна и, како вели, обрадовао се њиховој садржини, пошто се увјерио, како је, вели, и претполагао,

да је писмо Алекси Карађорђевићу писано без Петрова знања . . . „Ја се овом догађају с тим више радујем, што ћу Вас код власти од које оно писмо получио (добрио НШ), моћи оправдати“, пише Милош, не могавши се уздржати да и овом приликом не нагласи свој присан однос с руском влашћу, који му омогућава да код те власти Владику оправда! Кнез Милош је и ову прилику искористио да нападне владичина секретара Сима Милутиновића и похвали Владику што му је отказао своју милост. То тим више, што Сима није од Руса добро гледан, јер их напада, и неблагода-ран је према њима. Други дио свога писма кнез Милош је по-светио Алекси Карађорђевићу, за кога тврди, да нити је на ратишту, нити ко о њему води рачуна, нити он заслужује чију пажњу. Кнез Милош са сажалењем јавља Владици рђаве вијести и о његову синовцу,⁸⁾ кога је послао на школовање у Русију. „Слабонадеждан је“, пише Милош, „и управо против свега онога иде, зашто сте га послали“. И само се руско министарство нашло у чуду због њега, и трпи га само због Владике, иначе би га давно вратили у Црну Гору. Остали дио свога одговора Милош је по-светио војним операцијама и руским успјесима на руско-турском ратишту.

Тако је ликвидиран овај „дипломатски“ сукоб између кнеза Милоша и Петра I, који је изазвало оно писмо Алекси, Карађорђеву сину. И кнез Милош и Петар I свалили су кривицу на нашег пјесника Сима Милутиновића. И нема никакве сумње, да је инкриминисано писмо писао нико други до Милутиновић. Нема сумње, јер то тврди кнез Милош, а не демантује владика Петар, да је писмо потписао сам Петар I и ставио на њ „мањи печат.“ Је ли он, Симо, и прочитао цијело писмо Владици прије него га је овај потписао, или га је болесном Владици Милутиновић „потурио“ на потпис, то остаје непотпуно ријешено питање. Владика је утврдио у одговору Милошу, да је он концептирао био друго писмо, па је чак тај концепт и послао Милошу на увид, и да га је Сима обмануо написавши друкчије него је Владика концептирао. Остаје да је крив Сима. На томе су се дипломатски сложили кнез Милош и Петар I. На тај начин је некако ликвидирана ова за оба државника непријатна ствар. Али је ипак занимљиво да је Сима Милутиновић и даље остао у Цетињском манастиру да ту дочека и смрт Петра I. Да ли је остављен само као учитељ младог Рада Томова, будућег насљедника Петра I, или је вршио и даље дужност Владичина секретара, то не можемо утврдити. Али је по свој прилици несумњиво, да је Симо својом руком писао и одговор Владичин на оба писма бр. 737 и 738 кнеза Милоша. Владичин је само потпис.

⁸⁾ Овдје се ради о Ђорђији Петровићу, ког је Петар I послао у Русију да школовање и припрему за владичански чин, а он одбацио то пред-одређење.

Посље изравнања онога сукоба имамо сачувана два Владичина писма Милошу. Из писма од 20 априла 1830 г. видимо, да се митрополит Петар I не само нарочито интересује: како су Србија и српски захтјеви прошли при закључивању мировног уговора између Русије и Турске, ради чега он шаље свога познатог повјерљивог човјека, већ помињатог, игумана Ђурђевих Ступова Мојсија, да се о томе код Милоша информира, него се из тога писма може наслутити да су у оно вријеме вођени неки крупнији разговори између кнеза Милоша и Петра I. Петар жели више од свега на свијету да буде обрадован обновом и утврђивањем „дражајше власти и слободе српске“. Шиљући игумана Мојсија у нарочиту мисију ради обавјештења о „судбини љубезније Србији“, Митрополит додаје, да је наредио игуману да у Крагујевцу сачека војводу Матвјеја Вучићевића ако тамо још не буде стигао, кога је Владика прошле године (1829) с нарочитом мисијом био послао у Русију. Јер Вучићевић мора, по поклоњеном повјерењу, да се неизбјежно што прије јави кнезу Милошу. Петар препоручује Вучићевића као младића украшена благородним својствима, и оданог својега народу, којему се може повјерити.

Из другог Владичина писма од 23 јула 1830 г. видимо, да је кнез Милош показао нарочито благовољење и према лично Петру I, према „овому сиромашкому народу“, и према његовим повјереницима игуману Мојсију и војводи Вучићевићу. Петар I нема довољно ријечи да Милошу захвали за то благовољење, па призива милост божју на њега. Из тога би се дало закључити, да је Милош учинио неку крупну услугу Црној Гори. Вјероватно је да се ради о некој материјалној помоћи. Али из даљег текста овога, иначе кратког, писма види се, да је по сриједи још нека значајнија радња између кнеза Милоша и Петра I. Из писма се може закључити да је Вучићевић остао у Крагујевцу а игуман Мојсије одио Петру I неку Милошеву поруку. Владика усрдно моли Милоша, да с повјерењем прими све што Вучићевић, који је од њега опуномоћен, буде „имао част и срећу с Вама *словом* (ријечју НШ) *или писмом говорити*“, (наглашава НШ). А затим додаје „*Ја по извјестним Вашеј свјетлости дјелам изновице* пошилем тамо вјерностију и усрдием изведенога мње (мени) Мојсеја, који Вашој свјетлости обстојатељно донести може што се тиче овога краја, а особљиво, како овога љета нејма на ову страну никаква житнога плода ни траве, и како *Херцеговачки Турци*, под начелством Мухамед бега сина Сулејман-паше Скопјака,⁹⁾ *кољу, робе, пале и муче јадну и жалостну браћу нашу Христијане по Херцеговини*“. (све нагласио НШ). Петар снажно моли Милоша да о турским насиљима извјести кога треба. Очигледно је, да се ради о обавјештењу Русије, која тек што је закључењем Једренског мира од 2 септембра 1830, завршила побједоносни рат с Турском.

⁹⁾ Сулејман паша је по злу пазнати умиритељ Србије посље пропасти 1813 године.

Објашњење за ову живу измјену мисли између Петра I и кнеза Милоша, посље онако оштрог објашњења, поводом писма Петра I Алекси Карађорђевићу, које је стављено на терет Сима Милутиновића, треба тражити у догађајима и покретима који су се збивали тих дана у оном дијелу Балкана који је непосредно граничио са Србијом и Црном Гором.

Скадарски везир Мустафа паша је, још прије почетка руско-турског рата, који је избио 14 априла 1828 године, заузимао нарочит, скоро независан став према Цариграду. Његово држање, са трупама које је имао под својом командом за вријеме рата, било је такво, да је у Цариграду изазвало сумњу и бојазан. Да би га одобривољио султан му је 1829 г. проширио власт на Дукађин, Дебар, Елбасан, Охрид и Трговиште. Мустафа пашино држање за вријеме рата било је у најмању руку сумњиво; он није озбиљно ушао у акцију против Руса. И кнез Милош је приписивао себи у заслугу да Мустафа паша није напао Русе у Влашкој док су они водили битку за продирање преко Дунава и Балкана у правцу Једрена. Милош је заиста за вријеме рата у сталној вези са Мустафа пашом и стално код њега интригирао на штету Турске а у корист Русије. Посље закључења руско-турског мира, односи Мустафа паше према султану су се погоршали; а односи његови с Милошем побољшали. Милош га је помогао знатним зајмом. Мустафа се ставио на чело реакционарних турских снага на Балкану против султанових реформа у Турској, и припремао се за напад на Цариград и збацивање султана-реформатора. Кнез Милош је настојао да такву ситуацију искористи. Скадарски паша, уз кога су пристајали и босански феудалци, стављао је Милошу у изглед знатне користи у случају успјеха. Такво стање ствари само по себи је упућивало на сарадњу са свима снагама које су могле бити од користи. Сарадња са Црном Гором у таквим приликама била је природна и корисна са гледишта политике какву је Милош у датом часу водио. Очекивања противтурских партнера нијесу се испунила. Али је скоро очигледно да у повезивању са Мустафа пашиним намјерама треба тражити објашњење увјежбаних разговора Петра I и кнеза Милоша преко војводе Вучићевића и игумана Мојсије.

Милош је са својим комбинацијама са Мустафа пашом доживио неприлике. Зајам дат скадарском везиру пропао је, као и сва друга очекивања у вези са његовим потхватом. Милош се сналазио како је знао и умио, и, благодарећи руској подршци и рђавом стању Турске, није због својих интрига осјетио теже посљедице. Међутим Петар I није дочекао расплет догађаја у вези с плановима скадарског везира. Није сачекао одговор кнеза Милоша ни на своје претпоследње писмо, од 20 априла 1830, којим је нарочито тражио тачна обавјештења од кнеза Милоша: како је Србија прошла у мировном уговору руско-турском, као ни на посљедње Милошу упућено писмо од 23 јула.

Из Милошева писма Петру I од 12 новембра 1830 г. слиједи, да је он тек „у очи Митровадне, (што значи 25 октобра односно 7 новембра) сазнао о закључцима руско-турског уговора од свога секретара Димитрија Давидовића, који се тога дана повратио из своје мисије код заповједника руске војске у Једрене и, нарочито, код руског амбасадора у Цариграду. Пет дана доцније кнез Милош је са задовољством могао да саопшти, и, већ покојном, Митрополиту Петру I, да су давно прежељкивана и очекивана права Србије ушла у један међународни уговор и дјелимично перфектурана.

Султанов комесар Лебик Ефендија већ је „у Београд изишао“ и „собом носи и сам хатишериф“ о народним правима, и берат о насљедном кнежевском достојанству у Милошевој породици. Кнез Милош није пропустио да обавијести и о царском поклону — брилијантима украшеној кабаници, којом ће он на свечаној народној Скупштини бити огрнут, и народу прочитана царска, султанова, писма. „Мало је јоште остало што није довршено. Остало је одређеније граница, и од њи зависиће утврђеније данка у једној суми“, пише Милош. Он се нада да ће и питање граница повољно ријешити тим прије, што ће у комисији за разграничење учествовати и руски комесар. Кнез Милош нарочите наде полаже на руског амбасадора у Цариграду Аполинарија Петровића Бутејева, који се одликује и добротом и знањем, и интелигенцијом, и пламеном љубављу према Србима, те ће помоћи да се сва питања с Портом повољно и брзо уреде. Завршавајући своја обавјештења, кнез Милош шаље Петру I и копије тако историски важних писама о добивеним правима, и кличе му: „Веселисја и Ти старче праведниј“.

Али се велики старац није могао веселити и задовољити своје патриотско срце читајући радосна обавјештења о драгој му Србији и стеченим јој правима. Он је већ 12 дана био покојник кад му је кнез Милош испуњен срећом и задовољством због постигнутих успјеха, и за себе лично, и за Србију, писао своје последње писмо од 12 новембра 1830, бр. 1824, које је одговор на Владичино писмо од 20 априла исте године.

Кнеза Милоша званично је обавијестио о смрти Петра I његов синовац и насљедник Раде Томов Петровић Његош преко познатог руског консула, са сједиштем у Дубровнику, Јеремије Гагића. Гагић Његошево писмо кн. Милошу пропраћа својим писмом од 1/13 новембра 1830 и шаље га поштом преко земунског трговца Лазара Хаџи—Бајића.^{10) 11)}

Др. Никола Шкерковић

¹⁰⁾ Лазар Хаџи Бајић био је угледан трговац у Земуну. Његов синовац Тодор Хаџи Бајић оженио се 25 маја 1824 г. кћерком Петријом кнеза Милоша. Тиме се и објашњава околност да Гагић преко њега пише кнезу Милошу.

¹¹⁾ Сва цитирана писма Петра I и к. Милоша чувају се у Државној архиви НРС, ЗМП, у Београду.